

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.38>

УДК 336.14:35:334.732

*А. М. Хорішко,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4457-2504>*

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

*A. Khorishko,
Recipient of higher education with the degree of Doctor of Philosophy,
Poltava State Agrarian University*

THEORETICAL AND PRACTICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF THE MECHANISM OF STATE SUPPORT OF THE SERVICE COOPERATIVE

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасного формування та розвитку підприємств сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Узагальнено комплекс економічних та організаційних важелів щодо державного регулювання розвитку обслуговуючої кооперації, що включає: страхову та податкову системи; кредитну, цінову та зовнішньо-економічну політику; аудит; державний бюджет. Визначено основні напрями державної підтримки системи кооперації та механізми правового

регулювання обслуговуючої кооперації в Україні. Доведено, що фінансово-економічні заходи мають бути спрямованими на зростання рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських кооперативних об'єднань. Показано, що реалізація комплексного підходу при застосуванні організаційно-економічного механізму регулювання дасть можливість обслуговуючим кооперативам забезпечити подальший розвиток кооперативного сектора. З'ясовано, що підходи до управління розвитком обслуговуючих кооперативів мають ґрунтуватися на нормативно-правовій основі із використанням економічних функцій, які належать державі. Перспективним напрямком подальшої наукової дискусії є дослідження маркетингових функцій серед суб'єктів господарської діяльності в напрямку управління інтеграційних економічних взаємовідносин на селі.

The article examines the theoretical and practical foundations of the formation of the mechanism of state support for agricultural service cooperatives in Ukraine. The complex of economic and organizational measures of state regulation of the development of the service cooperative is summarized. The article examines the theoretical and practical foundations of the formation of the mechanism of state support for agricultural service cooperatives in Ukraine. The complex of economic and organizational measures of state regulation of the development of the service cooperative is summarized. It has been proven that one of the main problems of the activity of agricultural cooperatives is the lack of regulation at the legislative level of issues of taxation of enterprises serving the cooperative. The main directions of state support of cooperative formations and the mechanism of legal regulation of cooperation in Ukraine are determined. It was found that the basis of the development of the market infrastructure in the village should be the creation of agricultural service cooperatives with the integration of small producers with a procurement, sales and marketing network with the aim of timely delivery of high-quality agricultural products to consumers. The effectiveness of the mechanism of legal regulation of agricultural service

cooperative production depends on how clearly the goal is set and the means, principles, priorities, and methods of their achievement are correctly chosen. State agrarian policy should be aimed at regulating social relations, restoring production factors of the service cooperative sector, in accordance with the concept of sustainable development. It is necessary to introduce amendments to the Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation" taking into account international business experience. The main task and purpose of the mechanism of legal regulation of social relations is to guarantee the maintenance of law and order. The concept of the mechanism of legal regulation of cooperation should be understood as the process of regulating legal norms with the participation of cooperative associations under the condition of the specific economic nature of their financial and economic activities. Despite the depth of research on the peculiarities of the organization of cooperative formations, the organization of economic activity, issues regarding state support in the economic processes of production, regulation of the economic activity of the service cooperative, the specifics of budget expenditures, distribution and redistribution of GDP at the macroeconomic level remain insufficiently studied. The absolute deviation of the deficit of the state budget of Ukraine in 2023 is 1,328,926.9 million hryvnias until the base year of 2005.

Ключові слова: *обслуговуюча кооперація, механізм державної підтримки, регулювання кооперативних відносин, бюджетно-фінансове забезпечення, аграрний сектор економіки.*

Keywords: *service cooperation, mechanism of state support, regulation of cooperative relations, budgetary and financial support, agrarian sector of the economy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фактори ведення військових дій на території України ускладнюють не тільки подальший

розвиток, а й ослаблюють господарську та фінансову діяльності кооперативів, зменшуючи кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [1]. У Законі України “Про сільськогосподарську обслуговуючу кооперацію” сказано, що сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи здійснюють фінансово-господарські операції не маючи на меті отримання прибутку і відносяться до неприбуткових підприємств [2]. Важлива проблема полягає у неврегульованості оподаткування діючих сільськогосподарських кооперативів щодо непрямого податку, що входить в ціну товарів чи послуг товаровиробників. Має бути створено правове забезпечення і підтримка на державному рівні фінансово-господарської та соціальної діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Необхідно внести зміни на законодавчому рівні щодо концепції сталого розвитку сільського господарства та визначення регулятивних нормативів господарського права, а саме: цивільного, земельного, податкового, міжнародного тощо, а також кооперативних відносин у сфері агропромислового виробництва нашої країни.

В нинішніх ринкових умовах доцільно організувати механізм правового регулювання, в якому має буде визначена специфіка економічної природи правосуб’єктності обслуговуючої кооперації з чітко визначеною метою, засобами, формами, принципами, методами та напрямками забезпечення господарської роботи підприємств, а не для отримання прибутків – як це мають за мету звичайні підприємства. Поряд із цим, в нинішніх ринкових умовах недостатньо опрацьованими залишаються питання вдосконалення бюджетно-фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарської обслуговуючої в контексті зміцнення економічної стабільності підприємств.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Об’єднуючи сільськогосподарських товаровиробників в кооперативні об’єднання можна досягти успіхи у зростанні доходів приватними господарствами, підвищення

рівню економічної ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Дослідженнями теоретичних аспектів та прикладних питань сільськогосподарської кооперації займалася велика чисельність науковців: В. Івченко, О. Носіков, О. Філоненко [1], Р. Безус, Л. Курбацька, І. Кадирус [3], В. Маракін [4], О. Непочатенко, О. Прокопчук [5], А. Руснак [8] та інші дослідники.

Проте, не зважаючи на достатньо глибоку наукову розробку досліджуваної тематики кооперативних відносин у сільському господарстві, наразі залишається багато невирішених питань, які викликають гостру дискусію як в науковій, так і практичній площині, зокрема – це питання державної підтримки кооперації; створення правого та фінансово-економічного механізму регулювання виробництва у сфері обслуговуючої кооперації; методологічних засад концепції сталого розвитку корпорацій.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розширення та доповнення теоретичних і практичних аспектів формування механізму державної підтримки обслуговуючої кооперації в аграрному секторі національної економіки. Досягнення поставленої мети вимагає розширення знань та розумінь тенденцій функціонування та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, визначення основних критеріїв та показників їх оцінки у напрямку забезпечення фінансової стабільності підприємств аграрної сфери національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний економічний розвиток потребує негайної віддачі від вітчизняного бізнесу, суб'єктів господарювання у забезпеченні готовою продукцією населення нашої держави в умовах війни та післявоєнного відновлення. Задоволення зростаючих потреб споживачів продукцією сільського господарства різносторонніми товарами є достатньо складним питанням для сучасного товаровиробника.

Подальший розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації дасть змогу у зростанні ефективності агропромислового виробництва. Формування обслуговуючої кооперації в Україні дасть можливість приймати ефективні управлінські рішення при проведенні технологічних операцій у сфері виробництва з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку та розширення агробізнесу [3, с. 9].

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації стримується такими факторами як: недосконалість законодавчої бази; неузгодженість положень дотичних законодавчих актів; недостатнього розуміння трансформаційних тенденцій розвитку кооперації; нерозуміння сільським населенням значення та ролі обслуговуючих кооперативів [4, с. 312].

Підтримуючи формування та подальший розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні створюються об'єктивні передумови щодо формування якісно нових економічних відносин між товаровиробниками продукції та споживачами. Такий підхід дасть змогу покращити добробут сільського населення і дозволить оптимізувати існуючі зобов'язання сільськогосподарських товаровиробників у придбанні необхідних засобів виробництва [5, с. 141].

Нині не відрегульованим залишається податковий статус контрагентів кооперації, у відповідності до чинного законодавства України. Тобто власники особистих селянських господарств при реалізації виробленої ними агропромислової продукції стикаються з проблемою оподаткування вартості послуг у частині податку на додану вартість (ПДВ).

Існуючі неврегульованості чинного законодавства у сфері кооперативних відносин можуть призвести до втрати кооперативної ідентичності, а також до перешкод на шляху до внутрішнього виробництва продукції та у зростанні конкурентоспроможного експорту продукції на зовнішньому ринку, який має відповідати світовим стандартам якості ISO. Важливими залишаються питання бюджетних видатків через розподіл та

перерозподіл ВВП, які мають бути спрямованими на зростання національної економіки та стимулювання ділової активності з метою забезпечення суспільних потреб.

Так, через бюджетну систему бюджетні видатки, шляхом розподілу та перерозподілу ВВП спрямовуються на стимулювання ділової активності, забезпечення зростання національної економіки та задоволення інших загальнодержавних вимог.

Дефіцит та джерела фінансування державного бюджету України за період з 2005 по 2023 рр. нами представлено на рис.1.

На основі підрахунків, сформованих на основі вбудованої функції AVERAGE, перевищення видатків над надходженнями до державного бюджету України у 2023 році (в середньому) склали 358321,0 млн. грн.

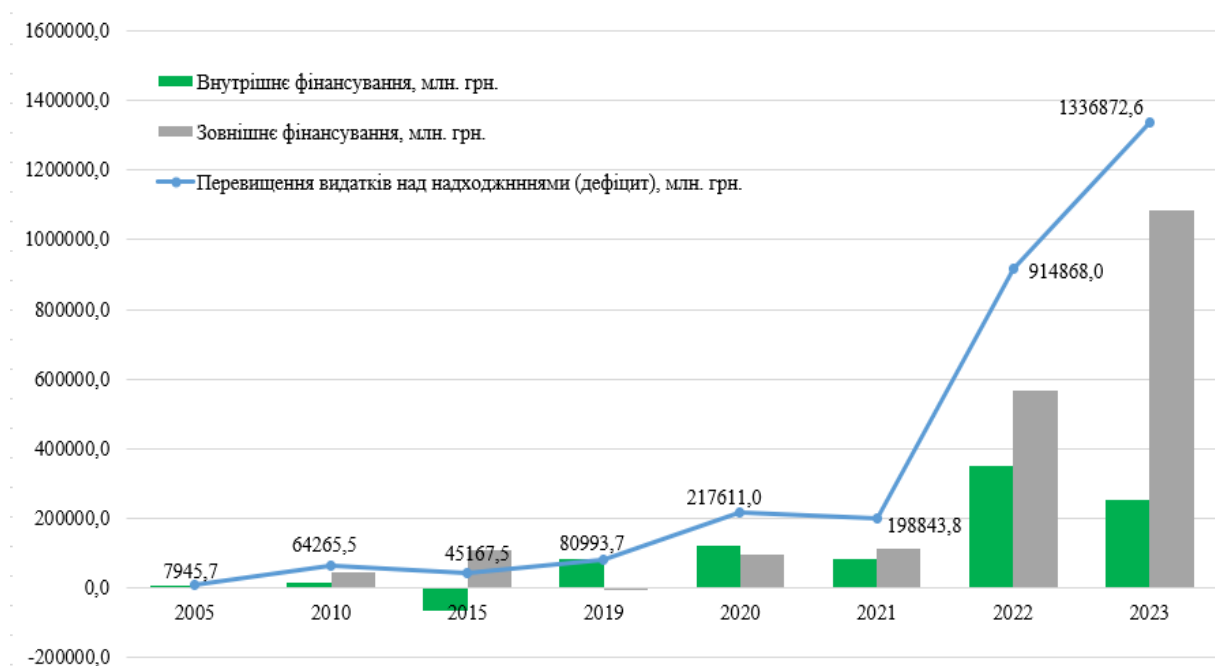

Рисунок 1. Дефіцит та джерела фінансування державного бюджету України, 2005-2023 рр., млн. грн

Джерело: розраховано автором на основі [6; 7]

Правовий захист споживчої кооперації має бути створено на основі: відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням кооперативними об'єднаннями економічних функцій які належать державі; сприяння

соціальному обслуговуванню пайовиків; забезпечення правового захисту матеріальних цінностей системи кооперації, а також гарантій; невтручання в їх господарську і фінансову діяльність [8].

За своєю сутністю, фінансова діяльність являє собою основу економічних відносин при яких підприємства забезпечуються грошовими ресурсами з метою виконання поставленої мети і окреслених завдань [9]. Державне регулювання має створити такі економічні відносини між сферами та галузями агропромислового виробництва, в яких має бути покладена взаємна цілісність економічних інтересів вертикальної інтеграції партнерів [10, с. 63].

Динаміка джерел фінансування дефіциту державного бюджету України нами наведено на рис.2.

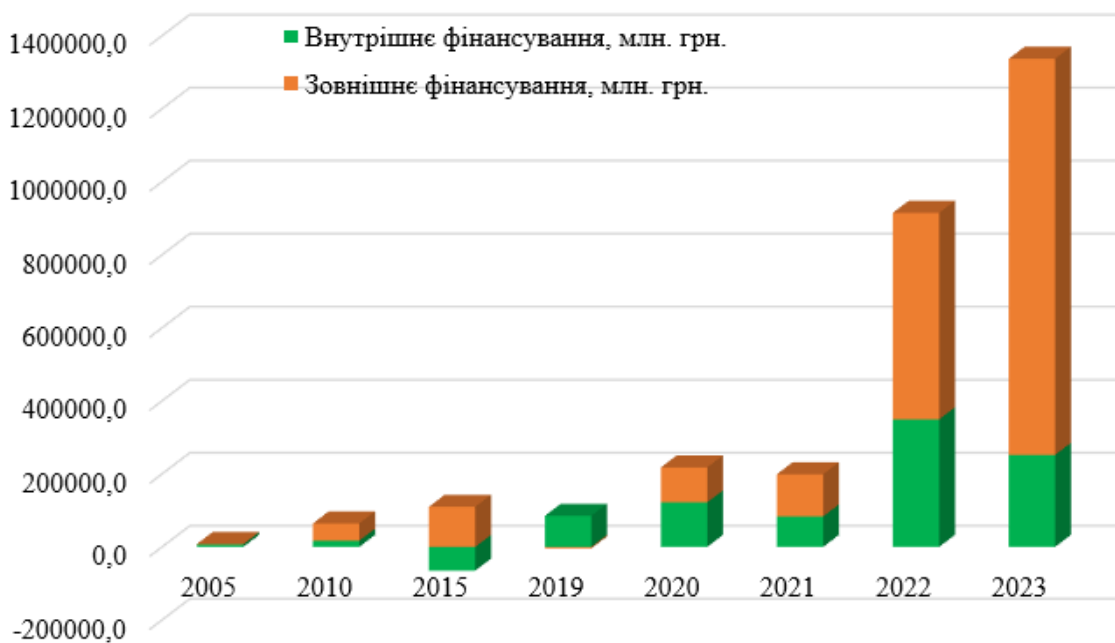

Рисунок 2. Динаміка джерел фінансування дефіциту державного бюджету України, 2005-2023 рр., млн. грн

Джерело: сформовано автором на основі [6; 7]

Зовнішнє фінансування дефіциту державного бюджету України у 2023 році склало 1084877,7 млн грн, що у 114,4 р.б. до базового 2005 року.

Отже, державне регулювання джерел бюджетного фінансування створюють сприятливі організаційно-правові умови для фінансово-

господарської діяльності підприємств, які є важливою умовою задоволення суспільних потреб.

Ефективний розвиток аграрної сфери національної економіки можливий при умові державного регулювання та науково-обґрунтованих організаційно-правових трансформацій в національній економіці країни [11]. Як відомо, через існуючі різноманітні управлінські механізми та інструментарії держава бере активну участь в економічних процесах підприємств, регулюючи його як економічну, так і господарську діяльність. Частка джерел фінансування дефіциту державного бюджету України автором представлено на рис. 3.

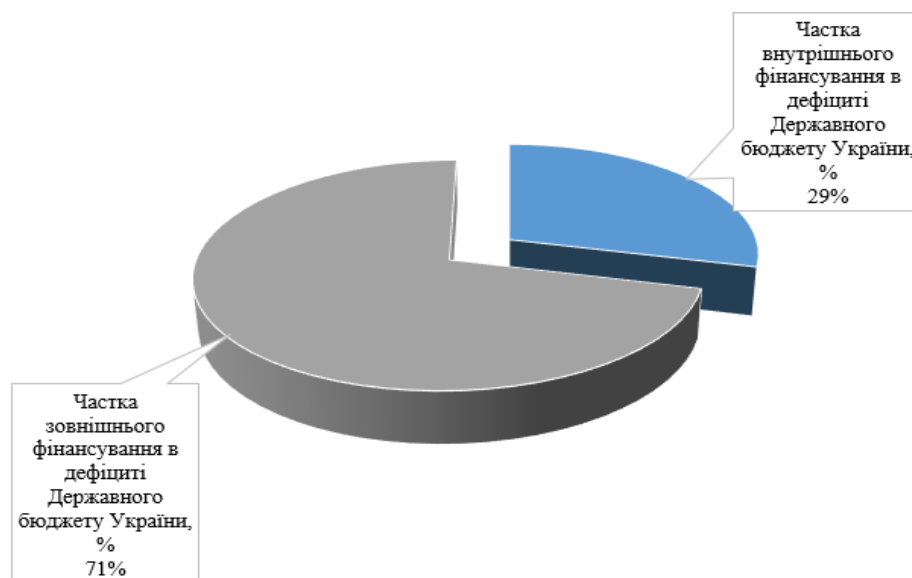

Рисунок 3. Частка джерел фінансування дефіциту державного бюджету України, 2005-2023 рр., %

Джерело: сформовано автором на основі [6; 7]

Частка зовнішнього фінансування в дефіциті державного бюджету України (в середньому за 2005-2023 рр.) склала 71%, а внутрішнього – 29%, відповідно.

У статті 32 Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”, сказано що основним завдання державної підтримки сільськогосподарських кооперативів є створення практичних умов щодо формування і розвитку діяльності сільськогосподарських кооперативних формувань в напрямку зручної кредитної, податкової та інвестиційної політики [12].

Необхідно внести зміни до державного класифікатора України “Класифікація організаційно-правових форм господарювання” [13] (розділ 3, пп.3.3.5.2.) в наступній редакції: “...сільськогосподарський обслуговуючий кооператив це – кооперативне об’єднання, яке проводить фінансово-господарську діяльність не маючи на меті отримання прибутку і має бути віднесено до категорії неприбуткових підприємств”. Правовий статус сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу як неприбуткових підприємств є обґрунтованим, так як існує специфічна економічна природа ведення фінансово-господарської діяльності кооперативних об’єднань.

Автор вважає, що невідпрацьованість механізму правового регулювання кооперативних відносин в аграрному секторі економіки призводить до зниження ефективності галузі та значного спаду сільського господарства в цілому.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На нашу думку, державна підтримка і правовий захист сільськогосподарської обслуговуючої кооперації має включати:

- правову гарантію та їх підтримку на законодавчому рівні при формуванні кооперативних сільськогосподарських об’єднань;
- надання сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам правового юридичного стану категорії неприбуткових підприємств;
- розмежування і диференціація податків у сфері агропромислового виробництва та оптимізація ціноутворюючих факторів;
- зменшення податкового навантаження кооперативних об’єднань при отриманні споживчого кредиту, які надаються банками-резидентами;
- застосовування фінансово-економічних механізмів регулювання у сплаті податків підприємствами кооперативних формувань до державного бюджету країни.

Перспективним напрямком подальших розвідок у даному науковому спрямуванні є комплексне дослідження кооперації в напрямку процесу управління фінансово-економічного механізму забезпечення

конкурентоспроможності сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та економічного розвитку аграрної сфери в умовах ринкового господарювання.

Література

1. Івченко В. М., Носіков О. М., Філоненко О. С. Результати діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів станом на 1 січня 2024 року. К. НДІ “Украгропромпродуктивність”, 2024. 70 с.

2. Про сільськогосподарську кооперацію. Закон України № 469/97/ВР від 17.07.1997 р. у редакції від 19.01.2013, підстава – 5495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.02.2025 р.).

3. Безус Р. М., Курбацька Л. М., Кадирус І. Г. Сучасні тенденції функціонування та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Агросвіт*, № 10. 2019. С. 3-10. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.10.3> (дата звернення: 24.02.2025 р.).

4. Міракін В. Ефективність функціонування кооперації, критерії та показники її оцінки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. 334 (5), с. 307-313. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-45> (дата звернення: 24.02.2025 р.).

5. Непочатенко О. О., Прокопчук О. Т. Сучасний стан та перспективи розвиток обслуговуючої кооперації в Україні. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2014. Вип. 84. С. 135-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2014_84_22 (дата звернення: 24.02.2025 р.).

6. Статистичний щорічник України за 2023 рік / Державна служба статистики України. Київ. 2024. 265 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf (дата звернення: 24.02.2025).

7. Офіційний сайт міністерства фінансів України. 2024. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>

8. Руснак А. В. Державне регулювання та підтримка розвитку споживчої кооперації в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.2> (дата звернення: 24.02.2025).

9. Томілін О. О. (2009). Організація господарської діяльності підприємства: *монографія*. Полтава: “Оріяна”, 176 с. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1567>. (дата звернення: 24.02.2025 р.).

10. Томілін О. О. Сутність механізму регулювання міжгалузевих відносин в агропромисловому комплексі. *Економіка розвитку*. Харків, 2013. № 1 (65). С. 61-67. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1516> (дата звернення: 24.02.2025 р.).

11. Tomilin O., Galych O., Kalinichenko A. (2016). Economic aspects of development of interbranch relations in the agrarian sector: monograph. *Opole: University of Opole, Poland*, 171 p. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1568>. (дата звернення: 24.02.2025 р.).

12. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України, 2020, № 52, ст. 497 із змінами та доповненнями № 4017-IX від 10.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 24.02.2025 р.).

13. Державний класифікатор України “Класфікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004”, затверджений наказом Держтехрегулювання від 28.05.2004 р. № 97. URL: <https://document.vobu.ua/korysne/dk/dk002-2004> (дата звернення: 22.02.2025).

References

1. Ivchenko V. Nosikov O. and Filonenko O. (2024), *Rezultaty diial'nosti sil's'kohospodars'kykh obsluhovuiuchykh kooperatyviv stanom na 1 sichnia 2024 roku* [Results of agricultural service cooperatives as of January 1, 2024], Research Institute “Ukragropromproductivnist”, Kyiv, Ukraine.

2. Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine “On Agricultural Cooperation”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 24 february 2025).

3. Bezus R. Kurbatska L. and Kadyrus I. (2019), “Modern trends in the functioning and development of agricultural service cooperatives”, *Agrosvit*, vol. 10, pp. 3-10. <http://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.10.3>.

4. Mirakin V. (2024), “Effectiveness of cooperation, criteria and indicators of its evaluation”, *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 334 (5), pp. 307-313. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-45>.

5. Nepochatenko O. and Prokopchuk O. (2014), “The current state and prospects for the development of service cooperatives in Ukraine”, *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*, vol. 84, pp. 135-143, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2014_84_22 (Accessed 24 february 2025).

6. State Statistics Service of Ukraine (2024), “Statistical Yearbook of Ukraine for 2023”, available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf (Accessed 24 february 2025).

7. Ministry of Finance of Ukraine (2025), available at: <https://mof.gov.ua/uk/> (Accessed 24 february 2025).

8. Rusnak A. (2019), “State regulation and support for the development of consumer cooperation in Ukraine”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7146> (Accessed 24 february 2025). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.2>

9. Tomilin O. (2009). *Orhanizatsiya hospodars'koyi diyal'nosti pidpryyemstva: monohrafiya* [Organization of economic activity of the enterprise: monograph], Oriyana, Poltava, Ukraine, Available at: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1567> (Accessed 24 february 2025).

10. Tomilin O. (2013), "The essence of the mechanism of regulation of inter-branch relations in the agro-industrial complex", *Ekonomika rozvytku*, vol. 1 (65), pp. 61-67, available at: <https://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1516> (Accessed 24 february 2025).

11. Tomilin, O. Galych, O. and Kalinichenko, A. (2016), *Ekonomichni aspekty rozvytku mizhhaluzevykh zv'yazkiv v ahrarnomu sektori* [Economic aspects of development of interbranch relations in the agrarian sector], University of Opole, Poland, available at: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1568> (Accessed 24 february 2025).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2020), "On agricultural cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (Accessed 24 february 2025).

13. Normative documents from VOBU. The State Classifier of Ukraine (2004), "Classification of Organizational and Legal Forms of Business DK 002:2004", approved by the order of the State Technical Regulation, Kyiv, Ukraine, vol. 97, available at: <https://document.vobu.ua/korysne/dk/dk002-2004> (Accessed 24 february 2025).

Стаття надійшла до редакції 24.02.2025 р.